

Cilt / Volume: 12, Sayı / Issue: 23, Sayfalar / Pages: 240-262

Araştırma Makalesi / Research Article

Received / Alınma: 30.11.2021

Accepted / Kabul: 29.01.2022

VERGİ AHLAKINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ LİSANS ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ*

Rezzan PINAR¹

Aysel ÖZTÜRKÇÜ AKÇAY²

Öz

Verginin yasal zorunluluk yoluyla ve karşılıksız olarak alınması çoğunlukla mükellefler tarafından hoş karşılanmamakta ve bu durum mükelleflerin vergiden kaçınma ile vergi kaçırma gibi istenmeyen tutum ve davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir. Bu anlamda vergi ödeme konusunda içsel bir motivasyon olarak görülen vergi ahlakı, mükelleflerin üzerine düşen yükümlülüklerini yerine getirmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin vergi ahlak düzeyini etkileyen faktörlerin neler olduğunu tespit etmektir. Tesadüfi örneklem yöntemi kullanılarak ulaşılan 284 öğrenciye online anket uygulaması yapılmış ve elde edilen veriler SPSS 22 paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışmada güvenilirlik analizi, bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü ANOVA testi ve korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, ankete en çok katılımı sağlayanların kadın katılımcılar olduğu gözlemlenmiş ve t-testi sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile vergi ahlakını etkileyen ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca vergi ahlakını etkileyen ekonomik, ahlaki ve psikolojik, sosyo-kültürel demografik, siyasi ve vergi yönetimi boyutları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise boyutlar arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışma, Van ili ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi özelinde bireylerin vergi ahlakını etkileyen faktörleri araştıran ilk çalışma olması sebebiyle önem taşımaktadır. Araştırma bulguları doğrultusunda bireylere ve araştırmacılara faydalı olacağı düşünülen birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Ahlakı, Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler, Anket.

Jel Kodları: H20, C10.

* Bu çalışma Rezzan PINAR'ın Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE İşletme Anabilim Dalında 2021 yılının haziran ayında Dr. Öğr. Üyesi Aysel ÖZTÜRKÇÜ AKÇAY'ın danışmanlığında sunulan ve kabul edilen Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

¹Doktora Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, E-posta: rezzan.pinar@hotmail.com ORCID: 0000-0002-1134-8139.

²Dr.Öğr.Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, E-posta: ayselakcay@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9655-5673.

Atıf/Citation

Pınar, R. & Öztürkçü Akçay, A. (2022). Vergi ahlakını etkileyen faktörler: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi lisans öğrencileri örneği. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(23), 240-262.

THE FACTORS EFFECTING TAX MORAL: EXAMPLE OF UNDERGRADUATE STUDENT OF YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

Abstract

Tax is an important source of finance for states today as it was in the past. Compulsory and unrequited taxation is often not welcomed by taxpayers and this situation may cause taxpayers to exhibit undesirable attitudes and behaviors such as tax avoidance and tax evasion. In this sense, tax ethics, which is seen as an intrinsic motivation for paying taxes, plays an important role in fulfilling the obligations of taxpayers. The purpose of this study is to determine the factors effecting tax ethics. The study also examines whether the level of tax morality differs in terms of some demographic characteristics. The study population consists of students of the Faculty of Economics and Administrative Sciences studying at Van Yuzuncu Yil University in the 2020-2021 academic year. The sample of the study, on the other hand, consists of 284 students. Reliability analysis, independent sample t-test, one-way ANOVA test and Correlation analysis were used in the study. According to the results of the research, it was observed that the most participants in the survey were women and according to the results of the T-test, a significant distinction was found between the gender variant and the economic and socio-cultural factors effecting tax ethics. In addition, when we look at the relationship between economic, moral psychological, socio-cultural demographic and political and tax management dimensions that effect tax ethics, it has been observed that there is a positive relationship between the dimensions

Keywords: Tax, Tax Morale, Factors Effecting the Tax Ethics, Survey.

Jel Codes: H20, C10.

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar önemini koruyan vergilendirme konusunun gelecekte de önemli bir yere sahip olması beklenmektedir (Torgler, 2007, s. 3). Vergi, devletin kamusal hizmetlerini gerçekleştirebilmesi için yasal zorunluluk yoluyla ve karşılıksız olarak topladığı parasal değerlerdir. Kamusal hizmetlerin sağlanması amacıyla bir finansman aracı olarak kullanılan vergiler, ekonomik kalkınmayı hızlandırmanın yanında sosyal, beşerî ve savunma faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek için ihtiyaç duyulan en önemli gelir kaynaklarından biridir. Vergilemenin gerekliliği, hemen hemen her toplum tarafından kabul edilebilir bir durum olsa da ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda toplumdan topluma farklılık gösteren özelliklere sahip olması da önemli bir gerçektir (Demir, 2008, s. 1). Bu nedenle vergilerin etkin bir şekilde toplanabilmesi için devletlerin elde ettiği vergiler kadar, toplayamadığı vergilerin nedenlerinin ve bireyleri vergi ödememeye iten faktörlerin neler olduğunun tespit edilmesi büyük bir önem arz etmektedir (İzgi Şahbaz & Saruç, 2012, s. 58).

Günümüzde verginin devletler için önemi düşünüldüğünde, vergiyi doğuran olaydan başlayarak tarh, tebliğ, tahakkuk ve verginin tahsiline kadar her aşamanın tam ve doğru olarak yerine getirilmesi gerekmektedir. Ancak verginin yasal zorunluluk yoluyla ve karşılıksız olarak alınması bireylerin kullanılabilir gelirlerinde, harcamalarında ve servetlerinde azaltıcı bir etki yaratmakta ve bu durum bireylerin vergiyi bir yük olarak algılamasına neden olmaktadır.

Ödeyeceği vergi yükünü azaltmak isteyen bireyler ise vergi kaçakçılığı (örn. kazançlarından daha az gelir veya kar beyan ederek veya giderlerini fazla göstererek) veya vergiden kaçınma (örn. ihracat veya ithalat işlemlerinde karı vergisiz ülkede bırakmak, vergi istisna, indirim ve muafiyetlerinden yararlanmak, sponsorluk hizmetlerinden yararlanmak vb.) gibi birtakım faaliyetlere yönelebilmektedirler. Bu sebeple vergi ödeme eyleminin mükellefler tarafından gönüllü bir şekilde yerine getirilebilmesi amacıyla toplumlarda vergi ahlakı bilincinin oluşturulması gerekmektedir (Gökbunar vd., 2007, s. 71).

Vergi ahlakı kavramı; vergi yükümlülüğünün yerine getirilmesine yönelik içsel bir motivasyon olarak tanımlanmaktadır (Torgler & Schneider, 2007, s. 445). Bir diğer deyişle, bireylerde vergi ödeyerek topluma katkı sağlayabileceklerine dair algı oluşturan bir motivasyon kaynağıdır (Torgler & Murphy, 2004, s. 301). Ahlak kavramı burada toplumun bir parçası olan bireyin, üzerine düşen görevi gerçekleştirebilmesi amacıyla uyması gereken ahlaki ve hukuki kuralları kabul etmesi anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla burada vergi ve vergi yükümlülükleri karşısında takındıkları genel tavır yani “vergi zihniyeti” ön planda tutulmaktadır (Kaynar Bilgin, 2011, s. 168). Bu anlamda bireylerin vergi kurallarına uymasını sağlayan ve içsel motivasyon olarak ifade edilen “vergi ahlakı” kavramının verginin ödenmesi konusunda vergi idaresinin uyguladığı caydırma politikalarından daha fazla etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bir toplumda vergi ahlakı bilincinin oluşması, devletin caydırıcı vergi politikalarına olan ihtiyacını azaltarak vergi uyumunu pozitif yönde etkilemektedir. Bu sebeple son yıllarda bireylerin vergi yükümlülüklerini yerine getirmeleri için uygulanan denetim, yakalama ve cezai işlemler gibi dışsal faktörlerden ziyade mükellefin vergiye yönelik tutum ve davranışlarında etkili olan ayıplanma, utanma, saygınlığını yitirme ve vicdani rahatsızlık gibi ahlak duygusunu belirten içsel yaptırımlar üzerinde önemle durulmaktadır (Karaaslan & Sandalcı, 2015, s. 38). Örneğin; gelişmiş ülkelerde vergi denetimlerinin ve uygulanan cezai işlemlerin oranları daha düşük olsa bile vergi ahlakı gelişmemiş ülkelere göre daha yüksek olduğundan bireylerin vergiye karşı olan uyumları daha yüksek olabilmektedir. Nitekim Alm & Torgler (2005) tarafından Dünya Değerler Araştırması (WVS) verileri kullanılarak yapılan ampirik çalışmada vergi ahlak düzeyinin en yüksek Amerika, Avusturya ve İsviçre gibi gelişmiş ülkelerde olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda bireylerin vergi bilincinin artırılması ve herhangi bir yaptırıma maruz kalmadan gönüllü olarak doğru beyanlarda bulunması için vergi ahlakının geliştirilmesi oldukça önem taşımaktadır (Yıldız, 2019, s.131).

Yukarıda aktarılan teorik ve ampirik çalışmalarda da ifade edildiği üzere (Cullis ve Lewis, 1997; Wenzel, 2004; Torgler, 2005; Torgler ve Schneider, 2007; Sá, Martins & Gomes, 2015;

Teyyare & Kumbaşı, 2016) elde edilen sonuçlara göre, mükelleflerin harcanabilir gelirlerinde meydana gelen azalışlar ve vergiyi algılama tarzları vergiye karşı olan tutum ve davranışları etkilemektedir. Bu nedenle vergileme ile ilgili hedeflerin yerine getirilebilmesi, vergi uyumunun sağlanabilmesi için bireylerin vergiler karşısında takındıkları tavır ve davranışların incelenerek buna yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla çalışmamızda, geleceğin vergi mükellefi olma potansiyeline sahip üniversite öğrencilerinin vergi ahlakını etkileyen faktörler ekonomik, ahlaki ve psikolojik, sosyokültürel- demografik, siyasi ve vergi yönetimi ile ilgili faktörler başlığı altında incelenmiş ve elde edilen bulgular neticesinde öneriler sunulmuştur. Çalışmada örneklem kümesi olarak Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri seçilmiştir. Çalışmada anket veri yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma covid-19 salgını sürecine denk geldiği için yüz yüze anket yerine online anket yöntemi tercih edilmiştir. Anket çalışmamıza İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim görmekte olan 284 öğrenci katılım sağlamıştır. Uygulanan anketler yoluyla elde edilen veriler SPSS (20.0) paket programı aracılığıyla frekans, t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve korelasyon analizine tabi tutulmuştur. Bulguların analiz edilmesiyle elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk kısmını vergi ve vergi ahlakı ile ilgili teorik bilgilerin yer aldığı giriş bölümü oluşturmaktadır. Giriş bölümünü takiben vergi ahlakını etkileyen faktörleri inceleyen yerli ve yabancı çalışmalara ilişkin literatür özetleri sunulmuştur. Üçüncü bölümde ampirik araştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Son bölüm ise genel değerlendirmeye ayrılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Konuya ilişkin daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde bireylerin vergiye karşı olan tutumları, vergi ahlakı, vergi bilinci ve vergi uyumu gibi konularda birçok çalışma yapılmış ve vergiye karşı olan tepkilerin nedenleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Alan yazına bakıldığında bireylerin vergiye karşı olan tepkilerinin ve vergi ahlakı düzeylerinin genellikle ekonomik, ahlaki, siyasi, sosyo-kültürel ve demografik faktörlere bağlı olarak değerlendirildiği görülmektedir (Sağbaş ve Başoğlu, 2005; Bağdigen & Erdoğan, 2010; Yeşilyurt, 2015; Rodriguez-Justicia ve Theilen, 2018). Bu faktörlerden hangisinin bireylerin vergi bilinci ve uyumu üzerinde daha fazla etkisinin olduğu toplumların gelişmişlik düzeyine, vergi otoritelerinin kurumsallaşma yeteneklerine ve bireylerin sosyo-demografik özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Jackson ve Milliron (1986) tarafından yapılan “Vergi Uyum Araştırması: Bulgular, Sorunlar ve Beklentiler” adlı çalışmada gerçekleştirilen kapsamlı bir literatür incelemesi sonucunda vergi uyumuna en çok etki eden faktörlerin yaş, cinsiyet, eğitim

ve gelir düzeyi, vergi ahlakı, yaptırımlar, vergi oranları ve vergi otoritesi ile olan ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma ile söz konusu faktörlerin bireylerin vergiye karşı tutumu ve vergi ahlak düzeylerini belirlemedeki etkisi araştırılmış ve konuya ilişkin yerli ve yabancı literatürde yer alan başlıca çalışmalar aşağıda özetlenmiştir:

ISSP (International Social Survey Programme) verilerini kullanarak İspanya üzerine bir araştırma yapan Torgler (2005) emekli ve öğrencilerde vergi ahlak düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca dindarlık, eğitim, doğrudan demokrasi ve adli sisteme olan güvenin vergi ahlak düzeyini artırdığını saptamıştır.

Alm & Torgler (2005), yapmış oldukları çalışmalarında 14 Avrupa ülkesinin 1990-1993 yılına ait WVS verilerini kullanarak ülkelerin vergi ahlak düzeylerini araştırmışlardır. Yapılan analizler sonucunda vergi ahlak düzeyinin sırasıyla en yüksek Amerika, Avusturya ve İsviçre’de olduğunu tespit etmişlerdir. Bu sonuçlar araştırmacılar tarafından doğrudan demokratik faktörlerin güçlü olduğu ülkelerde vergi bilinci ve vergi ahlak düzeyinin daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Alm & Torgler (2006) ABD ve İspanya’ya ait 1999-2000 yılı verilerini kullanarak yapmış oldukları çalışmalarında kültürel faktörlerin vergi ahlak düzeyine olan etkisini sıralı probit tahmin yöntemi ile analiz etmişlerdir. Analizden elde edilen sonuçlara göre ABD’nin vergi ahlak düzeyinin İspanya’dan daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tosuner ve Demir (2008), vergi ahlakı ve belirleyicilerini analiz etmek için Ege Bölgesi’nde faaliyetlerini sürdürmekte olan 640 gelir vergisi mükellefine uygulanan anket sonuçlarını kullanmıştır. Küme örnekleme yöntemi kullanılarak yapılan çalışma sonucunda katılımcıların vergi ahlakı skorlarının (3,4647) düşük düzeyde olduğu tespit edilmiş ve vergi ahlakına etki eden faktörlerden özellikle en önemli olanlarının eğitim, dini inançlar, kurumsal yönetim, subjektif vergi, yolsuzluk düzeyi ve vergi yönetiminin kalitesi olduğu gözlemlenmiştir.

Kaynar Bilgin (2011), Türkiye’de vergi ahlakını şekillendiren faktörler üzerine yapmış oldukları çalışmalarında 2005-2008 yıllarındaki WVS beşinci dalga verilerini kullanarak analiz yapmışlardır. Çalışma sonucunda cinsiyet, yaş, medeni durum, ekonomik durum, gelir seviyesi, çalışılan sektör ve alan değişkenlerinin vergi ahlakı üzerinde belirleyici faktörler olmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra dindarlık, milli gurur ve hükümete duyulan güvenin vergi ahlakını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

İzgi Şahbaz & Saruç (2012), sosyo-kültürel faktörlerin vergi ahlakını ile olan ilişkisini incelemek için Sakarya Üniversitesi’nde öğrenim gören ve kolayda örneklem yöntemine göre

seçilmiş 1351 öğrenciye uygulanan anketten elde ettiği verileri kullanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin almış oldukları eğitimin vergi ahlak düzeylerini artırmadığı, devlete bağlılık, vergi yükü, algılanan ceza oranı, dini inançlar ve vatandaşlık bilinci duygusu ile vergi ahlakı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Ayas ve Saruç (2012) Türkiye ve İtalya’da vergi ahlak düzeyleri ve vergi ahlakına etki eden faktörlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmada toplam 480 kişiye anket uygulanmış ve her iki ülkenin vergi ahlak skorlarının birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca her iki ülkede vergi kültürünün vergi ahlakını etkilemediği buna karşın kamu kaynaklarının israfı ve algılanan vergi yükünün vergi ahlakını en çok etkileyen faktörler olduğu belirlenmiştir.

Daude, Gutiérrez & Melguizo (2013) 2005 yılına ait WVS verilerini kullandıkları çalışmalarında gelişmekte olan ülkelerin vergi ahlakı düzeylerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu araştırmışlardır. Çok değişkenli analiz yönteminin kullanıldığı çalışma neticesinde katılımcıların vergi ahlak düzeylerine en çok etki eden faktörlerin yaş, cinsiyet, eğitim, istihdam ve dini inanışlar gibi sosyo- demografik faktörlerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Organ & Yeğen (2013), Adana ilinde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarının vergi bilinci ve vergi ahlakı üzerine etki eden unsurları analiz etmek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında, 100 meslek mensubuna ilişkin anket verileri kullanılmıştır. Bulgular sonucunda katılımcıların vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeylerinin oldukça yüksek olduğu saptanmıştır. Bir diğer ifadeyle, ankete katılan meslek mensuplarının çoğunun vergi ödemenin gerekliliğinin farkında olan ve vergi kaçırmaya karşı kişilerden oluştuğu gözlemlenmiştir.

Yurdakul (2013), Bursa ilinde vergi ahlakı belirleyenler faktörleri analiz etmek için gerçekleştirdiği tez çalışmasında 626 kişiye uyguladığı anket çalışmasından elde edilen verileri kullanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre bireylerin yaşları, medeni durumu, dine bağlılık, hükümete-parlametoya duyulan güven, ulusal gurur ve vergi dairesi ile vergi ahlakı arasında pozitif yönlü olumlu bir ilişki tespit edilmiştir. Bireylerin vergi ahlakının çeşitli sosyal ve demografik faktörlere göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir.

Sá, Martins & Gomes (2015) Avrupa Değerler Anketi (WVS) verilerini kullandıkları çalışmalarında Portekiz’de yaşayan bireylerin vergi ahlak düzeyi üzerinde etkili olan faktörleri (eğitim düzeyi, mesleki durum, gelir düzeyi, politik ve psikolojik faktörler) tespit etmeye çalışmışlardır. 1553 Portekizli birey üzerine yapılan anket çalışması neticesinde elde edilen

verilere göre gelir düzeyi ile politik ve psikolojik faktörlerin vergi ahlakını etkilediği görülmüştür.

Sandalcı (2015), Dumlupınar Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerinin vergi ahlakını belirleyen faktörlerin analizine yönelik olan çalışmasında 1108 öğrenciden elde ettiği anket verilerini kullanmıştır. Araştırmadaki verilere göre vergi ahlakını belirleyen faktörler ekonomik, sosyokültürel, siyasi ve ahlaki-psikolojik olarak analiz edilmiştir. Bulgulara göre vergi ahlakı üzerinden en fazla etkiye sahip olan faktörün ahlaki ve psikolojik faktör olduğu tespit edilmiştir. Vergi ahlakı düzeyinin yüksek olduğu fakültenin ise ilahiyat fakültesi olduğu tespit edilmiş ve kadınların vergi ahlakı düzeyinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ek olarak, çalışmada yaş, sınıf ve gelir düzeyi ile vergi ahlakı arasında ters ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yeşilyurt (2015) tarafından Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Maliye Bölümü ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin vergi bilincinin vergi ahlak düzeyleri üzerine olan etkisinin araştırıldığı çalışmada 473 öğrenciye anket uygulanmış ve ilahiyat bölümü öğrencilerinin ankete daha fazla katılım sağladığı ve vergi ahlak düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Teyyare & Kumbaşlı (2016) tarafından yapılan çalışmada Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Maliye Bölümü 1. ve 4. sınıf öğrencilerine anket uygulaması yapılarak vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeyi belirlenip söz konusu faktörlerin gelişiminde maliye bölümünün etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan ampirik analizler neticesinde 4.sınıf öğrencilerinin vergi ahlak düzeylerinin 1. sınıf öğrencilerine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların not ortalaması arttıkça vergi ahlak düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Karlılar & Kırıl (2018), Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesindeki öğrencilerin vergi ahlakı düzeylerini etkileyen faktörleri incelemek için yaptıkları çalışmada 872 öğrenciye anket uygulaması gerçekleştirmişlerdir. Araştırmanın sonucuna göre öğrencilerin bölüm ve sınıf değişkenlerinin vergi ahlakı, vergi bilinci ve vergi tutumu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Akademik başarı seviyesinin, vergi tutumu ve vergi ahlakı üzerinde anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak öğrenim türünde ise vergi ahlakı ile fiş ve fatura işlemleri üzerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Aktaş Güzel (2020), öznel norm, dindarlık, hükümete duyulan güven, vergi sistemine yönelik tutum, vergi ahlakı, vergi adalet algısı değişkenlerinin vergi uyumu üzerindeki etkilerini

incelemiştir. Muhasebecilerin vergi ahlakının ve vergi uyumu davranışlarını etkileyen değişkenlerin incelendiği çalışmada, Türkiye’de bağımsız olarak faaliyet gösteren 392 muhasebe meslek mensubuyla anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, öznel norm, vergi ahlakı ve vergi sistemine yönelik tutumun vergi uyumu üzerinde anlamlı pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Hükümete duyulan güven, vergi adalet algısı ve vergi ahlakının vergi sistemine yönelik tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Hükümete duyulan güven ve öznel normun vergi ahlakı üzerinde anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tak (2020), davranışsal iktisat perspektifinde Türkiye’de vergi ahlakını etkileyen faktörleri analiz etmek için DDA altıncı dalga verilerini kullanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre vergi ahlakını etkileyen faktörlerin hepsinde farklı boyutta etkilendiğini belirlemiştir. Çalışmada elde edilen veriler sonucunda demografik faktörlerin daha önce yapılan çalışmalarla benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir. Vergi ahlakını etkileyen sosyo-kültürel ve psikolojik faktörlerin ise daha önceki yapılan çalışmalarla farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, geleceğin potansiyel mükellefleri olan üniversite öğrencilerinin vergi ahlak düzeylerini tespit etmektir. Çalışmada vergi ahlakının demografik, ekonomik ve sosyal faktörleri dikkate alınarak analizler yapılmaya çalışılmıştır. Bireylerin vergi yükümlülüklerini yerine getirme sürecinde olumlu ve olumsuz faktörlerin belirlenmesi devletlerin vergi politikalarının oluşturması ve vergiden beklenen başarı açısından büyük önem arz etmektedir. Bireylerin vergi ahlakını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlayan çalışmamız bu önemin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Ayrıca Van ili ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi özelinde bireylerin vergi ahlakını etkileyen faktörleri araştıran bir çalışmaya rastlanılmamış olması sebebiyle çalışmanın önemli bir boşluğu dolduracağı ve sonraki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma evrenini Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde 2020-2021 eğitim öğretim döneminde aktif olarak kayıtlı olan 1252 öğrenci bulunmaktadır. Kaynakların kısıtlı olması ve anket çalışmasının ülkemizde yaşanan Covid- 19 pandemi sürecine denk gelmesi nedeniyle ana kütlelin tamamına ulaşmak mümkün olmamış ve çalışmanın örneklemini Tesadüfi Olmayan Örneklem Yöntemlerinden biri olan "Kolayda Örneklem Yöntemi" ile seçilen 284 (154 kadın, 130 erkek) lisans öğrencisi oluşturmuştur. Kemal Kurtuluş (2008), Pazarlama Araştırmaları kitabında %95 güven sınırlarında araştırma için gerekli örneklem büyüklüğünün minimum 278 olması gerektiğini ifade etmiştir (Kurtuluş, 2008, s. 94). Bu doğrultuda belirlenen örneklem büyüklüğünün ana kütleli temsil edebilecek düzeye ulaştığı görülmektedir.

3.3. Araştırma Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak online anket yönteminden yararlanılmıştır. Hazırlanan anket formu 2020 yılı Ekim-Aralık arasında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören 284 öğrenciye uygulanmıştır. Yapılan anket sonucunda elde edilen bilgiler çalışmanın veri tabanını oluşturmaktadır. Değişkenlerin ölçülmesi amacıyla konuya ilişkin yapılan yerli ve yabancı çalışmalarda yer alan anket soruları incelenmiş ve çalışmanın amacına ulaşması için en uygun ölçekler belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda ankette yer alan sorular için Karaaslan ve Sandalcı 'nın (2015) "Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörlerin Analizine Yönelik Bir Uygulama" adlı çalışmada kullanılan ölçekten yararlanılmıştır.

3.4. Araştırmanın Ölçekleri

Araştırmanın vergi ahlakını etkileyen faktörlerini ölçmek için anket çalışmasında Rennis Likert tarafından geliştirilen 5'li Likert ölçeği tercih edilmiştir. Likert tipi ölçeklerde, katılımcılara bazı ifadeler yöneltilerek bu ifadelere katılıp katılmama derecesini belirtmesi istenir. Ölçeğin tepki kategorileri (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum ve 5=Kesinlikle Katılıyorum) şeklinde puanlandırılmıştır. Ölçeğe uygun olarak anket iki bölüm ve toplam 34 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümde öğrencilerin cinsiyet, yaş, sınıf ve gelir düzeyi gibi demografik özellikleri yer almaktadır. Bu bölümde katılımcılara katılımın gönüllülük ve gizlilik esasına dayandığı ve herhangi bir kimlik bilgisi belirtmelerinin zorunlu olmadığı belirtilmiştir. İkinci bölümde ise öğrencilerin vergi ahlakı düzeylerini ölçmek için vergi ahlakını

etkileyen 4 tane temel faktöre yer verilmiştir. Anketteki ilk 8 ölçekteki ifade ekonomik faktörler boyutunu, 9-21 arasında bulunan ölçekteki ifadeler ahlaki ve psikolojik faktörler boyutunu, 22-26 arasında bulunan ifadeler sosyokültürel ve demografik faktörler boyutunu, 27-34 arasında bulunan ifadeler ise siyasi ve vergi yönetimi ile ilgili faktörlerin boyutunu ölçmektedir. Ankette elde edilen veriler “SPSS for Windows” (20.0) programı kullanılarak sayısal verilere dönüştürülmüş ve hatalı veri girişi olup olmadığı kontrol edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen istatistiksel veriler ile oluşturulan tablolar yorumlanmıştır.

4. ANALİZ VE BULGULAR

Araştırma sürecinde elde edilen verilerden yola çıkılarak güvenilirlik analizi, frekans analizi ve değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bağımsız örneklem t testi, tek yönlü varyans analizi ve korelasyon analizlerinden yararlanılmıştır.

4.1. Demografik Özelliklere Ait Bulgular

Katılımcıların demografik özellikleri (öğrencilerin cinsiyet, yaş grubu, bölüm, sınıf, ailenin aylık ortalama geliri, aylık tahmini harcama) tanımlayıcı istatistikler aracılığıyla incelenmiş ve sonuçlar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Demografik Özelliklere Ait Bulgular

		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	154	54,2
	Erkek	130	45,8
	Toplam	284	100,0
Yaş	17-20	122	43,0
	21-24	146	51,4
	25 +	16	5,6
	Toplam	284	100,0
Bölüm	İşletme	77	27,1
	İktisat	79	27,8
	Kamu Yönetimi	57	20,1
	Uluslararası İlişkiler	71	25,0
	Toplam	284	100,0
Sınıf Dağılımı	1. Sınıf	130	45,8
	2. Sınıf	70	24,6
	3. Sınıf	25	8,8
	4. Sınıf	59	20,8
	Toplam	284	100,0
Aile aylık gelir Düzeyi	1000 Liraya Kadar	85	29,9
	1001-2500 Lira Arası	98	34,5
	2501-4000 Lira Arası	61	21,5
	4001 Lira ve Üstü	40	14,1
	Toplam	284	100,0
Aylık Harcama Düzeyi	300 TL ve altı	87	30,6
	301-500 TL arası	98	34,5
	501 TL ve üzeri	99	34,9

	Toplam	284	100,0
--	--------	-----	-------

Tablo 1’de araştırmaya katılanların %54,2’sinin kadın, %45,8’inin ise erkek olduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların anket uygulamasına katılım oranının fazla olması kadınların vergi konusunda erkeklere göre daha duyarlı bir tavır sergilediklerini göstermektedir. Yaş bakımından katılımcıların %51,4’ü 21-24 yaş aralığında bulunmaktadır. Katılımcıların bölümlere göre dağılımında iktisat bölümü öğrencilerinin %27,8’lik oranda anket çalışmasına daha aktif katıldığı görülmektedir. Araştırmaya katılanların sınıflara göre gruplandırılmasında ise %45,8’nin 1. sınıf öğrencilerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Son olarak katılımcıların %34,5’nin aile aylık gelir düzeyi 1001-2500 lira arasında iken; %34,9’nun ise aylık harcama düzeyi 501 TL ve üzeridir.

4.2. Araştırmaya İlişkin Güvenilirlik Analizi

Ölçeklerin güvenilirliğini, diğer bir deyişle verilerin içsel tutarlılıklarını tespit etmek amacıyla Cronbach’s Alpha değerleri hesaplanmıştır. Cronbach’s Alpha (α) değeri, her bir madde için tek tek bulunabileceği gibi tüm sorular için ortalama bir (α) değeri olarak da hesaplanabilir. Tüm sorular için belirlenen Cronbach’s Alpha (α) değeri ankette yer alan tüm ifadelerin güvenilirliğini temsil etmekte 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Cronbach’s Alpha (α) değerinin 0,00-0,40 arasında bir değer alması ölçeğin güvenilir olmadığını; 0,40-0,60 arası bir değer alması ölçeğin düşük güvenilirlikte olduğunu; 0,60-0,80 arasında olması ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu ve 0,80-1,00 aralığında ise ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu ifade etmektedir (Kalaycı, 2009, s. 405). Bu çalışmada yer alan ölçeklerin güvenilirliğini gösteren Cronbach’s Alpha (α) değeri Tablo 2’de yer almaktadır:

Tablo 2. Tüm Anket Verileri Güvenilirlik Analizi

Gözlem Sayısı	Cronbach’s Alpha Katsayısı	Madde Sayısı
N=284	0,942	34

Tablo 2’de yer alan güvenilirlik analizi sonuçlarına göre Cronbach’s Alpha değeri 0,942 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu sonucun 0,80-1,00 aralığında olması ölçeğin yüksek derece güvenilir olduğunu göstermektedir.

4.3. Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu kısmında elde edilen istatistiksel verilerle katılımcıların vergi ahlakını etkileyen faktörlerin (ekonomik, ahlaki ve psikolojik, sosyokültürel demografik, siyasi ve vergi yönetimi

ile ilgili faktörler) frekans analizleri yapılmış ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 3. Vergi Ahlakını Etkileyen Ekonomik Faktörler (Frekans Analizi Sonuçları)

Değerlendirme	1		2		3		4		5	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Devletin toplamış olduğu vergi gelirlerinin etkin bir şekilde kullanıldığını düşünüyorum.	81	28,5	8	28,9	59	20,8	46	16,2	16	5,6
Ödediğim vergilerin bana kamu hizmeti olarak geri döndüğünü düşünüyorum	59	20,8	93	32,7	41	14,4	68	23,9	23	8,1
Vergi afları vergisini zamanında ödeyenleri cezalandırır	67	23,6	67	23,6	69	24,3	52	18,3	29	10,2
Mükellefin küçük miktarda vergi kaçırması normaldir	158	55,6	61	21,5	33	11,6	23	8,1	9	3,2
Yakın çevreme baktığımda vergi kaçırın sayısının yüksek olduğunu görüyorum	74	26,1	82	28,9	58	20,4	50	17,6	20	7,0
İktidardaki partiyi destekliyorsam vergimi daha gönüllü öderim.	101	35,6	78	27,5	38	13,4	37	13,0	30	10,6
Türkiye’de vergi kaçırınlar üzerinde yapılan denetimleri etkili buluyorum	87	30,6	74	26,1	49	17,3	49	17,3	25	8,8
Devletime güveniyorum	52	18,3	25	8,8	55	19,4	65	21,5	91	32,0

Not: (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 3’te katılımcıların vergi ahlakını etkileyen ekonomik faktörlere ilişkin bilgiler yer almaktadır. Tabloda verilen sonuçlara göre, katılımcıların büyük bir kısmı ilk 7 soruya katılmadıklarını ifade ederken; anketin 8. sorusu olan “Devletime güveniyorum” ifadesine ise katıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4. Vergi Ahlakını Etkileyen Ahlaki ve Psikolojik Faktörler (Frekans Analizi Sonuçları)

Değerlendirme	1		2		3		4		5	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Vergi kaçırınları toplum kınar	36	12,7	49	17,3	46	16,2	87	30,6	66	23,2
Vergi suçu dolayısıyla yakalanıp cezalandırılmak beni korkutur	50	17,6	36	12,7	27	9,5	111	39,1	60	21,1
Vergi kaçırmanın ahlaki açıdan yanlış olduğunu düşünüyorum	23	8,1	19	6,7	14	4,9	77	27,1	151	53,2
Vergi ödemek her vatandaşın ahlaki görevidir	27	9,5	23	8,1	32	11,3	83	29,2	119	41,9
Dini inancıma göre vergi kaçırın günahtır	28	9,9	21	7,4	35	12,3	65	22,9	135	47,5
Vergi ödememek ahlaksızlık olarak kabul edilmelidir	33	11,6	39	13,7	59	20,8	73	25,7	80	28,2
Bir mükellef için vergi ödemek ahlaki olmanın bir göstergesidir	28	9,9	35	12,3	48	16,9	97	34,2	76	26,8
Vergi kaçırın duyulursa çok utanırım	33	11,6	35	12,3	25	8,8	69	24,3	122	43,0

Vergi suçu işlersem vicdan azabı çekerim	28	9,9	25	8,8	28	9,9	75	26,4	128	45,1
Gelecekte vergi kaçırmayı düşünmüyorum	44	15,5	12	4,2	26	9,2	47	16,5	155	54,6
Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan gurur duyuyorum	34	12,0	15	5,3	38	13,4	50	17,6	147	51,8
Vergi kaçırmanın toplum karşısında saygınlığını yitireceğini düşünüyorum	31	10,9	21	7,4	44	15,5	69	24,3	119	41,9
Harcama yaparken vergisel açıdan denetleneceğimi göz önünde bulundururum	34	12,0	35	12,3	45	15,8	87	30,6	83	29,2

Not: (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 4'te verilen sonuçlara göre, anketin 9 ile 21. sorularından oluşan ve vergi ahlakını etkileyen ahlaki ve psikolojik faktörleri ifade eden tüm sorulara katılımcıların büyük bir çoğunluğunun katıldığı gözlemlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlar vergi ahlak düzeyi açısından olumlu bir durum olarak görülmektedir.

Tablo 5. Vergi Ahlakını Etkileyen Sosyokültürel-Demografik Faktörler (Frekans Analizi Sonuçları)

Değerlendirme	1		2		3		4		5	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Yakın çevreme baktığımda vergi kaçırmanın yüksek olduğunu görüyorum	71	25,0	90	31,7	75	26,4	37	13,0	11	3,9
Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan gurur duyuyorum	34	12,0	16	5,6	38	13,4	61	21,5	135	47,5
Vergi kaçırmanın toplum karşısında saygınlığını yitireceğini düşünürüm	30	10,6	23	8,1	45	15,8	84	29,6	102	35,9
İktidardaki partiyi destekliyorsam, vergimi daha gönüllü öderim	82	28,9	73	25,7	45	15,8	52	18,3	32	11,3
Vergi idaresi ve vergi memurlarının mükelleflere karşı olan yaklaşımlarını olumlu buluyorum	39	13,7	39	13,7	112	39,4	64	22,5	30	10,6

Not: (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 5'te anketin 22 ile 26. sorularından oluşan sosyokültürel-demografik faktörlerin vergi ahlakına etkisini tespit etmek amacıyla katılımcılara 5 soru yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan gurur duyuyorum" ve "Vergi kaçırmanın toplum karşısında saygınlığını yitireceğini düşünürüm" sorularına katıldıkları; "Yakın çevreme baktığımda vergi kaçırmanın yüksek olduğunu görüyorum" ile "İktidardaki partiyi destekliyorsam, vergimi daha gönüllü öderim" sorularına ise katılmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca, "Vergi idaresi ve vergi memurlarının mükelleflere karşı olan yaklaşımlarını olumlu buluyorum" sorusunda ise katılımcıların büyük bir çoğunluğu bu konu hakkında net bir bilgisi olmadığı şeklinde bir yanıt vermişlerdir.

Tablo 6. Vergi Ahlakını Etkileyen Siyasi ve Vergi Yönetimi ile İlgili Faktörler ((Frekans Analizi Sonuçları)

Değerlendirme	1		2		3		4		5	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Türkiye Cumhuriyeti koşullarında mükellefler üzerindeki vergi yükü kabul edilebilir seviyededir	71	25,0	62	21,8	103	36,3	30	10,6	18	6,3
Türkiye Cumhuriyet’inde vergi sistemi adildir	103	36,3	62	21,8	72	25,4	30	10,6	17	6,0
Türkiye Cumhuriyeti’nde herkes vergisini tam olarak ödemektedir	97	34,2	84	29,6	80	28,2	20	7,0	3	1,1
Vergi mevzuatı sade anlaşılırdır	48	16,9	58	20,4	101	35,6	57	20,1	20	7,0
Ülkemizde vergi ile ilgili kararlarda hukuk sistemine ve mahkemelere güven duyuyorum	75	26,4	36	12,7	76	26,8	55	19,4	42	14,8
Vergi mevzuatı sık sık değişmesinin vergi ile ilgili işlemleri olumsuz yönde etkilediğini düşünüyorum	38	13,4	31	10,9	80	28,2	82	28,9	53	18,7
Türkiye Cumhuriyet’inde yer alan demokratik sistem içerisinde alınan vergi ile ilgili kararlara aktif bir şekilde katılabildiğimi düşünüyorum	47	16,5	50	17,6	111	39,1	57	20,1	19	6,7
Türkiye’de vergi suçlarına karşı verilen cezaları yeterli buluyorum	80	28,2	54	19,0	87	30,6	41	14,4	22	7,7

Not: (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum

Katılımcıların vergi ahlakını etkileyen unsurlardan biri ise siyasi ve vergi yönetimi ile ilgili faktörlerdir. Anketin 27 ile 34. sorularından oluşan bu faktörlere ilişkin elde edilen bulgular Tablo 6’da sunulmuştur. Tablodaki sonuçlar incelendiğinde, vergi ahlakı üzerinde etkisi olduğu düşünülen siyasi ve vergi yönetimi ile ilgili faktörleri ifade eden 27, 28, 29, 30, 31 ve 34. sorulara katılımcıların büyük bir çoğunluğunun katılmadıkları gözlemlenmiştir. Buna karşın büyük çoğunluğa sahip katılımcıların 32. soruya katıldıkları; 33. soruya ise kararsızım şeklinde yanıt verdiği tespit edilmiştir.

4.4. Fark Testleri

Bu başlık altında; vergi ahlakını etkileyen faktörlere ilişkin elde edilen ortalama değerlerin araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, bölüm, sınıf, aile aylık gelir düzeyi ve aylık harcama düzeyi) göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılan t-testi ve ANOVA testlerine yer verilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Vergi Ahlakı Faktörlerinin Cinsiyete Göre Değerlendirilmesine İlişkin Yapılan T Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	t	P
Ekonomik	Kadın	154	2,63	,78	2,105	,036*
	Erkek	130	2,44	,73		
Ahlaki ve Demografik	Kadın	154	3,82	,95	1,767	,078
	Erkek	130	3,60	1,15		
Sosyokültürel ve Demografik	Kadın	154	3,21	,76	2,108	,036*
	Erkek	130	3,00	,88		
Siyasi ve Vergi Yönetimi	Kadın	154	2,72	,87	1,463	,145
	Erkek	130	2,57	,87		

* %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Vergi ahlakını etkileyen faktörler ile cinsiyet arasındaki ikili karşılaştırma sonuçlarına göre, kadınlar ve erkekler arasında ekonomik faktörler ($t=2,105$; $p<0,005$) açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kadınların vergi ahlakını etkileyen ekonomik faktörlere ilişkin ortalama puanlarının (2,63) erkek katılımcılara göre (2,44) daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde sosyokültürel ve demografik faktörler açısından kadın katılımcıların puan ortalamasının (3,21) erkek katılımcılara göre (3,20) daha yüksek olduğu ve iki grup arasındaki bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($t=2,108$; $p<0,05$). Ancak vergi ahlakının alt boyutları olan “ahlaki ve demografik” ($t=1,767$; $p>0,05$) ile “siyasi ve vergi yönetimi” ($t=1,463$; $p>0,05$) faktörleri ile katılımcıların cinsiyeti arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 8. Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörlerin Katılımcıların Yaş Durumuna Göre Değerlendirilmesine İlişkin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	\bar{x}	Ss	Kareler Ortalaması	F	P
Ekonomik	17-20	122	2,54	,80	,188	,321	,725
	21-24	146	2,55	,75			
	25 ve üzeri	16	2,39	,68			
	Toplam	284	2,53	,76			
Ahlaki ve Psikolojik	17-20	122	3,75	1,03	3,273	2,986	0,520
	21-24	146	3,75	1,05			
	25 ve üzeri	16	3,09	1,15			
	Toplam	284	3,71	1,05			
Sosyokültürel ve Demografik	17-20	122	3,10	,78	,220	,322	,725
	21-24	146	3,14	,85			
	25 ve üzeri	16	2,97	,99			
	Toplam	284	3,11	,82			
Siyasi ve Vergi Yönetimi	17-20	122	2,68	,88	,149	,197	,821
	21-24	146	2,62	,84			
	25 ve üzeri	16	2,59	1,04			
	Toplam	284	2,65	,87			

* %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tabloda 8’de yer alan vergi ahlakını etkileyen faktörlerin katılımcıların yaş değişkenine göre değerlendirilmesine ilişkin yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre “Ekonomik”

(F=0,321; p>0,05), “Ahlaki ve Psikolojik” (F=2,986; p>0,05), “Sosyokültürel ve Demografik” (F=0,322; p>0,05) ve “Siyasi ve Vergi Yönetimi” (F=0,197; p>0,05) faktörleri ile yaş grubu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 9. Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörlerin Katılımcıların Bölümlere Göre Değerlendirilmesine İlişkin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Bölüm	N	\bar{x}	Ss	Kareler Ortalaması	F	P
Ekonomik	İşletme	77	2,43	,64	,496	,850	,468
	İktisat	79	2,62	,79			
	Kamu	57	2,57	,91			
	Uluslararası ilişkiler	71	2,53	,71			
	Toplam	284	2,533,80	,76			
Ahlaki ve Psikolojik	İşletme	77	3,80	1,02	1,661	1,502	,214
	İktisat	79	3,83	,89			
	Kamu	57	3,47	1,19			
	Uluslararası ilişkiler	71	3,70	1,11			
	Toplam	284	3,71	1,05			
Sosyokültürel ve Demografik	İşletme	77	3,13	,70	,201	,293	,830
	İktisat	79	3,17	,78			
	Kamu	57	3,06	,97			
	Uluslararası ilişkiler	71	3,07	,86			
	Toplam	284	3,11	,82			
Siyasi ve Vergi Yönetimi ili ilgili	İşletme	77	2,71	,78	,256	,337	,799
	İktisat	79	2,67	,83			
	Kamu	57	2,61	,97			
	Uluslararası ilişkiler	71	2,57	,91			
	Toplam	284	2,65	,86			

*%5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Vergi ahlakını etkileyen faktörlerin katılımcıların okudukları bölümlere göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, “Ekonomik” (F=0,850; p>0,05), “Ahlaki ve Psikolojik” (F=1,502; p>0,05), “Sosyokültürel ve Demografik” (F=0,293; p>0,05) ve “Siyasi ve Vergi Yönetimi” (F=0,337; p>0,05) faktörleri ile katılımcıların okudukları bölümler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda vergi ahlakını etkileyen faktörlerin öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Tablo 10. Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörlerin Katılımcıların Sınıflarına Göre Değerlendirilmesine İlişkin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Sınıf	N	\bar{x}	Ss	Kareler Ortalaması	F	P
-------------	-------	---	-----------	----	--------------------	---	---

Ekonomik	1.sınıf	85	2,64	,81	,864	1,490	,218
	2.sınıf	98	2,45	,80			
	3.sınıf	61	2,60	,66			
	4.sınıf	40	2,40	,65			
	Toplam	284	2,53	,76			
Ahlaki ve Psikolojik	1.sınıf	85	3,57	1,12	1,322	1,192	,313
	2.sınıf	98	3,69	1,08			
	3.sınıf	61	3,86	,94			
	4.sınıf	40	3,85	,96			
	Toplam	284	3,71	1,05			
Sosyokültürel ve Demografik	1.sınıf	85	3,15	,85	1,322	1,964	,120
	2.sınıf	98	3,00	,85			
	3.sınıf	61	3,30	,76			
	4.sınıf	40	3,02	,74			
	Toplam	284	3,11	,82			
Siyasi ve Vergi Yönetimi	1.sınıf	85	2,71	,94	,712	,946	,419
	2.sınıf	98	2,66	,85			
	3.sınıf	61	2,67	,80			
	4.sınıf	40	2,44	,82			
	Toplam	284	2,65	,86			

*%5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 10'a göre, katılımcıların okudukları sınıflar açısından "Ekonomik" (F=1,490; p>0,05), "Ahlaki ve Psikolojik" (F=1,192; p>0,05), "Sosyokültürel ve Demografik" (F=1,964; p>0,05) ve "Siyasi ve Vergi Yönetimi" (F=0,946; p>0,05) faktörlerinde gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 11. Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörlerin Katılımcıların Ailelerinin Aylık Gelir Durumuna Göre Değerlendirilmesine İlişkin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Gelir	N	\bar{x}	Ss	Kareler Ortalaması	F	P
Ekonomik	1000 TL ve daha az	85	2,64	,81	,864	1,490	,218
	1001TL-2500 TL	98	2,45	,80			
	2501TL-4000 TL	61	2,60	,66			
	4001 TL ve üzeri	40	2,40	,65			
	Toplam	284	2,53	,76			
Ahlaki ve Psikolojik	1000 TL ve daha az	85	3,57	1,12	,1,322	1,192	,313
	1001TL-2500 TL	98	3,69	1,08			
	2501TL-4000 TL	61	3,86	,94			
	4001 TL ve üzeri	40	3,85	,96			
	Toplam	284	3,71	1,05			

	Toplam	284	3,71	1,05			
Sosyokültürel ve Demografik	1000 TL ve daha az	85	3,15	,85			
	1001TL-2500 TL	98	3,00	,85			
	2501TL-4000 TL	61	3,30	,76	,1322	1,964	,120
	4001 TL ve üzeri	40	3,02	,74			
	Toplam	284	3,11	,82			
Siyasi ve Vergi Yönetimi ile ilgili	1000 TL ve daha az	85	2,71	,94			
	1001TL-2500 TL	98	2,66	,85			
	2501TL-4000 TL	61	2,67	,80	,712	,946	,319
	4001 TL ve üzeri	40	2,44	,82			
	Toplam	284	2,65	,86			

*%5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 11 incelendiğinde, ailelerin aylık gelir durumu ile vergi ahlakını etkileyen “Ekonomik” (F=1,490; p>0,05), “Ahlaki ve Psikolojik” (F=1,192; p>0,05), “Sosyokültürel ve Demografik” (F=1,964; p>0,05) ve “Siyasi ve Vergi Yönetimi” (F=0,946; p>0,05) faktörleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bir diğer ifadeyle, vergi ahlakını etkileyen faktörlerle katılımcıların ailelerinin aylık gelir durumu arasında genel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 12. Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörlerin Katılımcıların Aylık Yaptıkları Harcama Durumuna Göre Değerlendirilmesine İlişkin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Aylık Harcama	N	\bar{x}	Ss	Kareler Ortalaması	F	P
Ekonomik	300 TL ve altı	87	2,61	,83			
	301-500	98	2,57	,74	,855	1,472	,231
	501 TL	99	2,43	,71			
	Toplam	284	2,53	,76			
Ahlaki ve Psikolojik	300 TL ve altı	87	3,62	1,17			
	301-500	98	3,73	1,02	,609	,546	,580
	501 TL	99	3,78	,97			
	Toplam	284	3,71	1,05			
Sosyokültürel ve Demografik	300 TL altı	87	3,06	,90			
	301-500	98	3,14	,79	,154	,225	,799
	501 TL ve	99	3,12	,78			

	Toplam	284	3,11	,82			
Siyasi ve Vergi Yönetimi	300 TL ve altı	87	2,59	,88			
	301-500	98	2,74	,85	,695	,923	,399
	501 TL ve	99	2,60	,86			
	Toplam	284	2,65	,87			

* %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Vergi ahlakını etkileyen faktörlerin katılımcıların aylık yaptıkları harcama durumuna göre değerlendirilmesine yönelik yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, “Ekonomik” (F=1,472; p>0,05), “Ahlaki ve Psikolojik” (F=0,546; p>0,05), “Sosyokültürel ve Demografik” (F=0,154; p>0,05) ve “Siyasi ve Vergi Yönetimi” (F=0,695; p>0,05) faktörleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Katılımcıların vergi ahlakını etkileyen ekonomik, ahlaki ve psikolojik, sosyokültürel demografik, siyasi ve vergi yönetimi ile ilgili olan faktörler arasında doğrusal bir ilişki olup olmadığını tespit etmek ve faktörler arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesini belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13. Vergi Ahlakı Boyutları için Korelasyon Tablosu

Boyutlar	Ekonomik	Ahlaki ve Psikolojik	Sosyokültürel ve Demografik	Siyasi ve Vergi Yönetimi
Ekonomik	1	,391**	,598**	,574**
Ahlaki ve Psikolojik	,391**	1	,565**	,714**
Sosyokültürel ve Demografik	,598**	,565**	1	,604**
Siyasi ve Vergi Yönetimi	,574**	,714**	,604**	1

**%1 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 13’te yer alan vergi ahlakını etkileyen faktörler arasındaki ilişkiye bakıldığında boyutlar arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Söz konusu faktörler arasındaki korelasyon katsayısının yüksek düzeyde bir değere ($r>0,90$) sahip olmaması çoklu bağlantı sorununun olmadığını göstermektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Vergi, tarihsel süreç boyunca insan toplulukları ve devletlerinin var olmasında önemli bir rol oynamıştır. Verginin yasal zorunluluk yoluyla ve karşılıksız olarak alınması çoğunlukla mükellefler tarafından hoş karşılanmamakta ve bu durum mükelleflerin vergiden kaçınma ile vergi kaçırma gibi istenmeyen tutum ve davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir. Verginin devletler açısından önemi düşünüldüğünde, vergi sürecinin etkin bir şekilde

yürütülmesi için mükelleflerin vergi ile ilgili yükümlülükleri yerine getirmesinde vergiye yönelik tutum ve davranışlarının doğru tespit edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, vergi ahlak düzeyini etkileyen faktörlerin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Bu amaçla Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören 284 öğrenciye online anket uygulaması yapılmıştır. Öğrencilerden elde edilen veriler, sırasıyla güvenilirlik analizi, frekans analizi, t testi ve tek yönlü varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan ampirik çalışmada ankete en çok kadın katılımcıların katılım sağladığı görülmüştür. Bu sonuç, kadınların vergi konusunda erkeklere göre daha duyarlı bir tavır sergilediklerini göstermektedir. Katılımcılardan 17-20 ve 21-24 yaş aralığında bulunanların oranı %94,4'tür. Ankete katılım sağlayanların üniversite öğrencisi olması sebebiyle yaş ortalaması düşüktür ve toplumun genç kesimini temsil etmektedir. Katılımcıların bölümlere göre dağılımında ise iktisat bölümü öğrencilerinin anket çalışmasına daha aktif olarak katıldığı görülmektedir. Öğrencilerin sınıflara göre gruplandırılmasında ise en çok 1. sınıf öğrencilerinin ankete katılım sağladıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların vergi ahlakı düzeylerini belirleyen faktörlerin ankete soruldukları şekilleri ile frekans analizleri yapılmıştır. Yapılan frekans analizi sonucunda her sorunun katılımcılarda farklı dağılımlara neden olduğu tespit edilmiştir.

Cinsiyet grupları arasındaki farklılıkları belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni ile vergi ahlakını etkileyen ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Her iki faktör açısından (ekonomik ve sosyo-kültürel) kadın katılımcıların puan ortalamasının erkek katılımcılara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgular konuya ilişkin daha önce yapılan çalışmaları destekler niteliktedir (Torgler, 2011; Kaynar & Bilgin, 2011; İzgi Şahbaz & Saruç, 2012; Ayaş & Saruç, 2014; Karaaslan & Sandalcı, 2015). Ayrıca araştırmada vergi ahlakını etkileyen faktörlerin yaş, bölüm, sınıf, ailelerin aylık geliri ve yaptıkları harcama değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular değişkenler arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını göstermiştir.

Faktörler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonucunda değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı probleminin olmadığı tespit edilmiştir.

Yapılan ampirik çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda birtakım önerilerde bulunulabilir. Üniversite öğrencilerine vergi ahlakı kavramının önemi vurgulanarak ve vergi bilincinin oluşması için çeşitli yöntemler uygulanarak öğrencilerde olumlu düşüncelerin

oluşması sağlanabilir. Geleceğin vergi mükellefi olan üniversite öğrencileri için üniversite bünyesinde bulunan bütün eğitim birimlerinde verginin gerekliliği, verginin ne için alındığı, nasıl harcandığı, vergi borcunun yerine getirilmesinin bir anayasal görev olduğu, bu görevin yerine getirilmemesinin anayasal bir suç teşkil ettiği, aynı zamanda vergi ödemenin çağdaş toplumlarda bir erdem olduğuna dair vergi bilincinin geliştirilmesi ve aşılması için dersler, konferanslar ve seminerler verilebilir. Vergi ahlakını etkileyen faktörler, yapılan çalışmalar ele alınarak değerlendirilmeli ve katılımcıların vergi ahlakını ne yönde nasıl etkilediği incelenmelidir. Katılımcıların vergi ahlak düzeyine etki eden bütün faktörlerin birbiriyle etkileşim içinde olduğu göz önüne alınarak özellikle genç kuşakların vergi ahlakı düzeylerini arttırmak için makro düzeyde politikalar geliştirilerek uygulanmalıdır.

Araştırmanın sadece Van ilinde öğrenim gören İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerine yönelik olması araştırmanın en önemli sınırlılıklarından birini oluşturmaktadır. Ayrıca Covid-19 salgınından dolayı veri toplama kısmında öğrencilere ulaşma, ölçeklerin doğru bir şekilde anlaşılması ve geri dönüşlerin yapılmasını sağlamada yaşanan sıkıntılar da çalışmanın diğer sınırlılığı oluşturmaktadır. Bu nedenle elde edilen bulgular yalnızca Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte 'si öğrencileri için genellenebilir. Bu anlamda başka fakültelerde öğrenim gören öğrencilere yönelik benzer araştırmaların yapılarak bu araştırmanın sonuçları ile kıyaslanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya İlişkin Etik Bilgiler

Ankette yer alan sorular için Karaaslan & Sandalcı'nın (2015) "Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörlerin Analizine Yönelik Bir Uygulama" adlı çalışmada kullandığı ölçekten yararlanılmış ve yazardan izin alınmıştır. Araştırma, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından uygun görülmüştür (15.10.2021 tarihli ve 2021/14-04 sayılı).

KAYNAKÇA

- Aktaş Güzel, S. (2020). *Muhasebecilerin vergi ahlakının ve vergi uyumunun belirleyicileri üzerine bir uygulama* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gebze Teknik Üniversitesi.
- Alm, J. & Torgler, B (2005). Estimating the determinants of tax morale. *National tax association papers and proceedings*, 269-274.
- Alm, J. & Torgler, B. (2006). Culture differences and tax morale in the states and Europe. *Journal of economics psychology*, 27(2), 224-246.
- Ayas, I. & Saruç, N. T. (2015). Vergi kültürü ve vergi ahlakı: İtalya-Türkiye. *Afyon Kocatepe Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi*, 17(2). 179-188.

- Bağdigen, M. & Erdoğan, A. (2010). Vergi uygulamaları karşısında mükelleflerin tutum ve davranışlarının tespiti: Zonguldak ili örneği. *Finans, Politik & Ekonomik Yorumlar*, 47(548), 95-111.
- Cullis, J.H. & Lewis, A. (1997). Why people pay taxes: from a conventional economic model to a model of social convention. *Journal of Economic Psychology*, 18, 305-321.
- Daude, C., Gutierrez, H., & Melguizo, A. (2013). What drives tax morale? A focus on emerging economies. *Review of public economics*, 207(4), 9-40.
- Demir, İ. C. (2008). *Vergi ahlâkı ve belirleyenleri: ege bölgesi örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Gökbunar, A. R., Selim, S. & Yanıkkaya, H. (2007). Türkiye’de vergi ahlakını belirleyen faktörler üzerine bir araştırma. *Ekonomik yaklaşım dergisi*, 63(18), 69-94.
- İzgi Şahbaz, K. & Saruç, N. T. (2012). Vergi ahlakını etkileyen faktörler: Sakarya Üniversitesi örneği. *Sakarya iktisat dergisi*, 1(4), 57-81.
- Jackson, B. and Milliron, V. (1986) Tax compliance research: Findings, problems and prospects. *Journal of accounting literature*, 5, 125-165.
- Karaaslan, A. & Sandalcı, A. (2015). Vergi ahlakını belirleyen faktörlerin analizine yönelik bir uygulama. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 607(52), 37-53.
- Karlılar, S. & Kıral, G. (2018). Vergiye öğrenci bakış açısı: Çukurova Üniversitesi örneği. *Çukurova Üniversitesi İİBF dergisi*, 22(1), 45-66.
- Kaynar Bilgin, H. (2011). Türkiye’de vergi ahlakının belirleyicileri. *ODTÜ gelişme dergisi*, 38, 167-190.
- Kurtuluş, K. (2008). *Pazarlama Araştırmaları*. Filiz Kitapevi.
- Organ, İ. & Yeğen, B. (2013). Vergi bilinci ve vergi ahlakı oluşumunda muhasebe meslek mensuplarının rolü: Adana örneği. *Atatürk üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi*, 27(4), 241-271.
- Rodriguez-Justicia, D. & Theilen, B. (2018). Education and tax morale. *Journal of economic psychology*, 64, 18-48.
- Sá, C., Martins, A. & Gomes, C. (2015). Tax morale determinants in Portugal. *European scientific journal*, 11(10), 236-254.
- Sağbaşı, İ. & Başoğlu A. (2005). İlköğretim çağındaki öğrencilerin vergileri algılaması: Afyonkarahisar ili örneği. *Afyon kocatepe üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi*, 7(2), 123-144.
- Sandalcı, U. (2015). *Vergi ahlakını belirleyen faktörlerin analizine yönelik bir uygulama* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dumlupınar Üniversitesi.
- Tak, A. G. (2020). *Davranışsal İktisat Perspektifinden Türkiye’de Vergi Ahlakının Değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Teyyare, E. & Kumbaşı, E. (2016). Vergi bilinci ve vergi ahlakının gelişmesinde maliye bölümü eğitiminin rolü. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4), 1-29.
- Torgler B. (2011). Tax morale and compliance: review of evidence and case studies for europe. *World Bank Policy Research, Working Paper Series*.
- Torgler, B. & Murphy, K. (2004). Tax morale in Australia: What shapes it and has it changed over time?. *Journal of australian taxation*, 7(2), 298-335.
- Torgler, B. & Schneider F. (2007). What shapes attitudes toward paying taxes? Evidence from multicultural European countries. *Social Science Quarterly*, 88(2), 443-465
- Torgler, B. (2005). Tax morale and direct democracy. *European journal of political economy*, 21(2), 525-531.
- Torgler, B. (2007). *Tax compliance and tax morale: A theoretical and Empirical analysis*. Edward Elgar Publishing.
- Tosuner, M. & Demir, İ. C. (2008). Toplumsal bir olgu olarak vergi ahlakı. *Gazi Üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi*, 9(3), 1-20.
- Wenzel, M. (2004). An analysis of norm processes in tax compliance. *Journal of Economic Psychology*, 25(2), 213-228.
- Yeşilyurt, Ş. (2015). Vergi bilincinin vergi ahlakı üzerindeki etkisi: maliye ve ilahiyat bölümü öğrencileri örneği. *Mustafa Kemal üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 12(32), 36-56.
- Yıldız, B. (2019). Vergi ahlakı ve belirleyicilerine yönelik literatür araştırması: Türkiye değerlendirmesi. *Vergi sorunları dergisi*, 366, 128-143.
- Yurdakul, A. (2013). *Vergi ahlakı ve vergi ahlakını belirleyen faktörlerin analizi: Bursa ili örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Uludağ Üniversitesi.